

A NYELVSZABADSÁG MINT RÉSZBEN TERÜLETHEZ KÖTÖTT EMBERI JOG ÉS A KISEBBSÉGI NYELVI JOGOK

FREEDOM OF LANGUAGE AS A PARTLY TERRITORIAL HUMAN RIGHT AND MINORITY LANGUAGE RIGHTS

Andrássy György

professor emeritus, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs
andrassy.gyorgy@ajk.pte.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Nyelvi jogokat ma főként az emberi jogok nemzetközi joga ismer el, és a cikk kimutatja, hogy az ENSZ és az Európa Tanács emberi jogi jogalkotói elkövettek két súlyos, a nyelvi jogokat (is) érintő hibát. Később az ENSZ-nek és az Európa Tanácsnak a szerződések nemzeti végrehajtását felülvizsgáló szervei bizonyos fokban kijavították az első hibát, a másodikat azonban nem. A cikk ezek után arra következtet, hogy ami leginkább hiányzik a nemzetközi jogból a nyelvi jogok kapcsán, az a nyelvszabadság kifejezett elismerése és a kisebbségi nyelvi jogok kielégítő meghatározása. Minthogy azonban a kisebbségi nyelvi jogokat nem lehet kielégítően meghatározni a nyelvszabadság definíciója nélkül, a cikk e szabadság meghatározására törekszik, és a kapott meghatározás értelmében a nyelvszabadság egy részben területhez kötött emberi jog.

ABSTRACT

At present, language rights are recognized mainly in international human rights law, and the article shows that human rights legislators of the United Nations and the Council of Europe have made two serious mistakes that affect language rights. Later, the supervisory treaty bodies have corrected to some extent the first mistake but they have not done so in the case of the second. Then the article concludes that what is most lacking from international law regarding language rights is the explicit recognition of freedom of language and a satisfactory definition of minority language rights. However, since minority language rights cannot be properly defined in the absence of the definition of freedom of language, the study seeks to define this freedom, and according to the definition found, freedom of language is a partly territorial human right.

Kulcsszavak: az emberi jogok nemzetközi joga, nyelvszabadság, területhez kötött emberi jogok, kisebbségi nyelvi jogok mint addicionális jogok

Keywords: international human rights law, freedom of language, territorial human rights, minority language rights as additional rights

BEVEZETÉS

Amint az ember, úgy a jogalkotás és a jogalkalmazás sem tökéletes, és ez áll a nemzetközi jogalkotásra és a nemzetközi jog alkalmazására is, és úgy vélem, a nyelvi jogalkotás és jogalkalmazás körében különösen súlyosak a fogyatékoságok, amelyek azonban nagyrészt kiküszöbölhetők az olykor megoldhatatlannak látszó elméleti nehézségek ellenére is. E nézetem mellett régóta érvelek, főként politikafilozófiai, nemzetközi jogi és jogtörténeti érvekkel. Mindeközben a hazai szakirodalomban terjed egy megközelítés, amely engem aggodalommal tölt el.

A megközelítés jellemzője, hogy a kutató döntően a nemzetközi szervezetek jogalkotásának és joggyakorlatának, az ezekben kirajzolódó tendenciáknak, s a kapcsolódó szakirodalomnak a bemutatására vállalkozik, s ennél legfeljebb néhány, a személyes véleményét tükröző észrevétellel megy tovább, s ezt teszi akkor is, ha véleménye nem egyezik a jogalkotókéval vagy a jogalkalmazókéval. A tudomány azonban többre hivatott: hozzátartozik a saját kutatói álláspont részletesebb bemutatása és érvekkel történő alátámasztása, különösen, ha ez eltér az uralkodó nézettől. Még joghallgató voltam, amikor egyik idős professzorunk azt mondta nekünk: jól jegyezzék meg, egy pert el lehet veszíteni a járásbíróság előtt, a törvényszék előtt, az ítéletábra előtt, sőt még a Kúria előtt is – és még mindig meg lehet nyerni a tudományos irodalomban. És elvileg ez ma is lehetséges.

Az alábbiakban először amellet érvelek, hogy az ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete, United Nations, UN) és az Európa Tanács (ET, Council of Europe) nyelvi jogokkal összefüggő jogalkotásának van két súlyos hibája, s hogy az első hibát az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága (EJB, UN Human Rights Committee, HRC), az Emberi Jogok Európai Bizottsága (EJEBiz., European Commission of Human Rights, ECHR; a továbbiakban Bizottság) és az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB, European Court of Human Rights, ECtHR) részben kijavította, a másodikat azonban nem. Ezért úgy vélem, a nemzetközi jog ma hiányos a nyelvi jogok terén, s ami leginkább hiányzik belőle, az 1) a nyelvszabadság kifejezett elismerése egy jól definiált formában és 2) a kisebbségi nyelvi jogok pontosabb meghatározása.

A JOGALKOTÓK ELSŐ NAGY HIBÁJA

A nemzetközi jog ma az emberi jogok nemzetközi jogában és ehhez kapcsolódó okmányokban ismer el nyelvi jogokat, s a szóban forgó okmányok szerint az emberi jogok személyileg egyetemesek, megilletnek minden embert.¹ Az említett okmányok ugyanakkor a nyelvi jogokat túlnyomórészt nem ilyen egyetemes,

¹ Folynak persze viták erről is (Donnelly, 2007, 288.; Raz, 2015, 225.).

mindenkit megillető jogokként, hanem kisebbségi jogokként, a nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogaiként ismerik el. A hiba nem az, hogy kisebbségi nyelvi jogokat is elismernek, hanem hogy csak igen szűk körben ismernek el egyetemes, mindenkit megillető nyelvi jogokat.

A hibát már az emberi jogok nemzetközi kodifikációjának kezdetén elköveték: az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának (EJENY, Universal Declaration of Human Rights, UDHR) első fogalmazványát John Humphrey, az ENSZ Titkársága Emberi Jogi Osztályának akkori igazgatója, a nemzetközi jog professzora készítette, aki az idevágó rendelkezést szinte szó szerint Hersh Lauterpacht professzor emberi jogi egyezménytervezetének kisebbségi cikkéből, a 12. cikkből vette át (Lauterpacht, 1945, 72.; ENSZ Titkárság, 1949, 486.). Lauterpacht arra törekedett, hogy átemelje az első világháború után létrehozott nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer általános anyagi jogának fontos elemeit az emberi jogok formálódó nemzetközi jogába, s Humphrey ezzel egyetértett. A legnagyobb hiba, amit vétettek, az volt, hogy épp azt a nyelvi jogot nem vették át a kisebbségvédelmi rendszerből, amellyel a nemzetközi jog elismerte a nyelvszabadságot. E jog a Lengyel Kisebbségi Szerződésben (ehhez igazodott a többi szerződés szövege, a trianoni is), pontosabban a Lengyel Kisebbségi Szerződés 7. cikkének 3. bekezdésében így hangzott: „Egyetlen lengyel állampolgár sem korlátozható bármely nyelv szabad használatában a magán- vagy üzleti forgalomban, a vallás, a sajtó útján történő vagy bármilyen természetű közzététel terén vagy a nyilvános gyűléseken.” (Halmosy, 1983, 87.; Andrassy, 2013, 238–261.)

Az EJENY tervezetéből később törölték a kisebbségi cikket (Andrassy, 2013, 311–354.), s így az 1948 decemberében elfogadott EJENY csak egyetlen nyelvvvel kapcsolatos rendelkezést tartalmaz: a 2. cikk (1) bekezdését, amely kimondja, hogy az EJENY-ben elismert jogok mindenkit megilletnek mindenféle megkülönböztetés nélkül, ideértve a nyelvi megkülönböztetést is (ENSZ Közgyűlés, 1948).

Az ET 1950-ben elfogadta az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Európai Egyezményét (EJEE, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ECHR). Az ebben elismert jogok szövege nagyrészt az EJENY cikkeinek szövegét követi, az EJEE azonban részletesebben definiálja a jogokat, s így már elismer nyelvi részjogokat is. Kimondja nevezetesen, hogy „minden letartóztatott személyt haladéktalanul tájékoztatni kell egy általa értett nyelven letartóztatása okairól és az ellene emelt vádról”, hogy minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van legalább arra, hogy a legrövidebb időn belül a legrészletesebb módon tájékoztassák az ellene felhozott vád természetéről és indokairól egy olyan nyelven, amelyet megért, s hogy „ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszél a tárgyaláson használt nyelvet” (1993. évi XXXI. tv. 5.2. cikk és 6.3. cikk *a*) és *e*) pontja).

E részjogok mindenkit megilletnek, s így összhangban állnak az emberi jogok személyi egyetemességével. Mindezekon túl az EJEE 14. cikke is kimondja, hogy

a benne elismert jogokat és szabadságokat minden megkülönböztetés nélkül kell biztosítani, ideértve a nyelvi (és a nemzeti kisebbséghez tartozás szerinti) megkülönböztetést is.

Az ENSZ 1966-ban elfogadta a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát (PPJNE, International Covenant on Civil and Political Rights, *ICCPR*) és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát (GSZKJNE, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, *ICESCR*), s a PPJNE 14. cikke átvette azt az EJEE 6. cikkében elismert két nyelvi jogosítványt (1976. évi 8. és 9. törvényerejű rendelet).

A PPJNE 2. cikke az EJEE-hez hasonlóan kimondja, hogy a részes államoknak biztosítaniuk kell az egyezményben elismert jogokat a területükön tartózkodó és a joghatóságuk alá tartozó minden személy számára, mindenféle megkülönböztetés, így nyelvi megkülönböztetés nélkül, emellett a 26. cikkben külön is rendelkezik a nem megkülönböztetésről, ismét nevesítve a nyelvi megkülönböztetés tilalmát.

A PPJNE 27. cikke kisebbségi jogokat ismer el, s a cikk valójában az eredeti Lauterpacht/Humphrey-féle tervezetnek egy leegyszerűsített, a konkrét jogosítványok nagy részét már mellőző változata. A cikk elismer egy nyelvi jogot is: a nyelvi kisebbségekhez tartozó személyeknek azt a jogát, hogy csoportjuk más tagjaival közösségben „saját nyelvüket használják”. A cikk körül nagy vita alakult ki, és a felmerült kérdések tisztázása érdekében az ENSZ Közgyűlése 1992-ben elfogadta az ENSZ kisebbségi nyilatkozatát, amely azonban távolról sem oldott meg minden problémát.

Az EJEE által védett jogok körét számos jegyzőkönyvben bővítették, nyelvi jog elismerésére azonban nem került sor annak ellenére sem, hogy az állam- és kormányfők előirányozták egy kisebbségi jog beiktatását (Bécsi nyilatkozat, 1993, Appendix II). Mindazonáltal az ET 1992-ben elfogadta a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját (European Charter for Regional or Minority Languages, *ECRML*; a továbbiakban Charta), majd 1995-ben a Nemzeti Kisebbségek Védelmének Keretegyezményét (Framework Convention for the Protection of National Minorities, *FCNM*; a továbbiakban Keretegyezmény), s ezzel az ET-ben is a kisebbségi megközelítésre helyeződött a hangsúly (1999. évi XL. és 1999. évi XXXIV. tv.).²

Az ENSZ és az ET lényegében eddig jutott a nyelvi jogok elismerésében. Az eredmény fő gyengesége az, hogy miközben az ENSZ és az ET emberi jogi okmányai szerint az emberi jogok minden embert megillető jogok, az okmányok a büntető ügyek kivételével csak kisebbségi nyelvi jogokat ismernek el: mintha a büntető ügyeken kívül csak a nyelvi kisebbségekhez tartozó szemé-

² A Charta és a Keretegyezmény végrehajtási mechanizmusa persze jóval gyengébb az EJEE-énél.

lyek használnának nyelvet! Következésképp jelenleg a nyelvi jogok nemzetközi elismerése egyfelől jelentős részét tekintve ellentétes az emberi jogok személyi egyetemességével, másfelől pedig észszerűtlen, s e két fogyatékoság nyilván össze is függ.

A NYELVSZABADSÁG JOGALKALMAZÓI ELISMERÉSE

A jogalkotás gyengeségeit a jogalkalmazás (esetünkben az emberi jogok nemzetközi egyezményeinek nemzeti végrehajtása és nemzetközi felülvizsgálata) részben vagy egészben kiküszöbölheti, és történt ilyen javítás a nyelvi jogok körében is. A *Leeuw-St. Pierre v. Belgium* ügyben például a kérelmezők egyebek közt azt állították, hogy a belga szabályozás megsértette az EJEE 10. cikkében elismert jogukat a kifejezés szabadságához. Az említett cikk nem határozza meg, hogy mely nyelve(ke)n illet meg mindenkit ez a szabadság, a kérelmezők azonban úgy vélték, megilleti őket választott nyelvükön, az anyanyelvükön, és megilleti őket a hatóságokkal való kapcsolataikban is.

A Bizottság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a 10. cikk rendelkezéseinek „szokásos jelentését el kellene torzítani ahhoz, hogy a vélemény szabadon választott nyelven való kinyilvánításának jogát egy olyan joggá alakítsuk át, miszerint az egyéneknek joguk van az összes adminisztratív formáságot adott nyelven teljesíteni és a teljesítéshez ragaszkodni” (*A Leeuw-St. Pierre* lakosai ügy, 1964, 349).³ Megítélésem szerint ezzel a Bizottság elismerte, hogy a kifejezés szabadsága valóban magában foglalja a vélemény kifejezésének szabadságát az egyén által választott nyelven, ugyanakkor kinyilvánította azt a véleményét, hogy ez a szabadság nem terjed ki a hatóságokkal való kapcsolattartásra.

Mínthogy a PPJNE sem határozza meg, hogy mely nyelven van joga mindenkinek a kifejezés szabadságához (19. cikk), idővel az EJB is állást foglalt e kérdésben. Válasza az lett, hogy „[e]gy állam hivatalos nyelvvé választhat egy vagy több nyelvet, de nem tagadhatja meg – a közélet szféráin kívül – az egyén szabadságát ön-maga kifejezésére a maga által választott nyelven” (*A Ballantyne-ügy*, 1989, 11.4.).

Mint látható, az említett szervek egy nyelvi szabadságot dedukáltak a kifejezés szabadságából, de nem nevezték meg, és nem definiálták részletesen ezt a szabadságot. Magam úgy vélem, hogy e nyelvi szabadságot, azaz a „vélemény szabadon választott nyelven való kinyilvánításának jogát” nyelvszabadságnak kell neveznünk. Ez a jog ugyanis a használni kívánt nyelv megválasztásának a joga, amely azonban, mínthogy nincs időhatárhoz kötve, maga után vonja a saját nyelv megtartásának és megváltoztatásának a jogát is. Ebből a saját nyelv megtartásának joga magától értetődő, a megváltoztatásé azonban talán igényel némi magyarázatot.

³ A fordítás forrása (Nagy, 2020, 12–13.).

Először is, tény, hogy a nyelvváltoztatás vagy nyelvváltás gyakori, főleg a bevándorlók és a történelmi kisebbségekhez tartozó személyek leszármazottai körében, másodsor, az is tény, hogy e nyelvváltások ellen azok az államok, amelyekben ez bekövetkezik, nem tiltakoznak; gyakorlatuk egyértelműen elismeri ezt a jogot. Minthogy pedig bárkiből lehet bevándorló, a jog mindenkit megillet. De érdemes talán azt is megemlíteni, hogy a Keretegyezmény az 5. cikkében kimondja: „a Felek tartózkodnak minden olyan politikától vagy gyakorlattól, amely a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek *akaratauk elleni* (kiemelés – A. Gy.) asszimilációjára irányul”. Amiből egyértelműen folyik, hogy az érintett személyek önkéntesen megváltoztathatják a nyelvüket, mint ahogy az 5. cikk egy másik rendelkezése szerint éppígy meg is tarthatják ezt a nyelvet.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a nyelvhasználat szabadsága valóban implikálja a saját nyelv megtartásának és megváltoztatásának szabadságát. Ekkor viszont, ahogy én látom, már nem csupán nyelvhasználati szabadságról, hanem nyelvszabadságról kell beszélnünk. Ennek magyarázata ugyanaz, mint a vallás és a lelkiismeret, valamint a vélemény és a kifejezés szabadságának esetében. A lelkiismeret és a vallás szabadságát ugyanis az teszi a lelkiismeret és a vallás szabadságává (ami aztán alapja lesz az elnevezésnek is), hogy egyfelől mindenkinek szabadságában áll megválasztani, azaz megtartani vagy megváltoztatni a saját meggyőződését vagy vallását, s hogy másfelől éppígy szabadságában áll kinyilvánítani a saját meggyőződését, s gyakorolni a saját vallását. S éppígy, a vélemény és a kifejezés szabadságát is az teszi a vélemény és a kifejezés szabadságává (ami aztán alapja lesz az elnevezésnek is), hogy egyfelől mindenkinek szabadságában áll megválasztani, azaz kialakítani, megtartani és megváltoztatni a saját véleményét, s másfelől szabadságában áll kifejezésre juttatni a saját véleményét (és bármely más nézetet és eszmét is).

A végkövetkeztetés tehát az, hogy az EJB, a Bizottság és az EJEB által levezetett nyelvhasználati szabadság nem más, mint a nyelvszabadság. Amihez hozzá kell tennünk, hogy a Bizottság, az EJEB és az EJB állásfoglalásaiból kitűnik, hogy ez a szabadság *magánéleti szabadság*: nem terjed ki „a közélet szféráira”; ugyanakkor mindenkit megillet mindenhol a világon, mivel a kifejezés szabadsága az EJEE és a PPJNE értelmében mindenkit megillet „határookra tekintet nélkül”.

A JOGALKALMAZÓK MÁSODIK KOMOLY HIBÁJA ÉS A KAPCSOLÓDÓ JOGALKALMAZÓI HIBA

A belga nyelvi ügyben az EJEB arra az álláspontra helyezkedett, hogy az oktatáshoz való jog nem foglalja magában az oktatási nyelv megválasztásának a jogát még a nem megkülönböztetésről szóló cikkel (EJEE 14. cikk) egybeolvasva sem. „Ha a két rendelkezést úgy értelmeznénk, miszerint egy adott állam joghatósága alá tartozó minden személynek joga van az általa választott nyelven való

oktatáshoz, az abszurd eredményre vezetne, mert bárki számára lehetővé tenné bármilyen oktatási nyelv igénylését bármelyik részes állam területén.” (A belga nyelvi ügy, I.B.11.)⁴

Hasonló következtetésre jutott az elmélet is: „Az államgépezetnek egy vagy legfeljebb néhány nyelven kell működni legtöbb kapcsolata, ténykedése és szolgáltatási tevékenysége során, ami lehetetlenné teszi, hogy ne tegyen különbséget a nyelvek között. [...] Ez egy elkerülhetetlen helyzet, mivel egyetlen államnak sincsenek erőforrásai ahhoz, hogy az általa nyújtott minden szolgáltatást a területén beszélt összes nyelven biztosítsa.” (Varenes, 1996, 80., 88.; Pool, 1991, 495–496.) A problémát a hivatalos nyelv problémájaként tartják számon⁵, és a kutatók általában úgy vélik, hogy a problémának nincs „elegáns” megoldása. Szerintük ugyanis „[e]gy olyan megoldás, amely azonos bánásmódban részesíti minden nyelv minden beszélőjét”, csak úgy lehetséges, ha az egyes államokban hivatalos nyelvvé teszik az államban saját nyelvként beszélt összes nyelvet, vagy ha egy teljesen idegen nyelvet tesznek hivatalos nyelvvé (Pool, 1991, 496.). Nézetem szerint viszont van egy harmadik lehetőség is, s épp ez a keresett „elegáns” megoldás. És itt jön a képbe a jogalkotók második nagy hibája.

Az EJEE 1., a PPJNE 2. és a GSZKJNE 2. cikke értelmében a részes államoknak biztosítaniuk kell az ezen okmányokban elismert jogokat a területükön tartózkodó, illetve a joghatóságuk alá tartozó minden személy számára. Az EJEB és az EJB ebből arra következtet, hogy az EJEE-ben, illetve a PPJNE-ben (és a GSZKJNE-ben) elismert jogok *mindenkit megilletnek mindenhol*. Csakhogy az EJEE és a PPJNE (és a GSZKJNE) által elismert egyes jogok szövegezése arra utal, hogy a jog *mindenkit megillet, de nem mindenhol*. Az EJB két esetben érzékelte is az ellentmondást, s ezért „általános szabálynak” tekinti, hogy a PPJNE által elismert jogok mindenkit megilletnek mindenhol, a két jogról viszont kimondta, hogy ezek kivételek, ám nem a „mindenhol”, hanem a „mindenki” alól.

Az egyik ilyen jog, az önkényes kiutasítást tiltó jog (PPJNE 13. cikk) az EJB szerint csak a külföldieket illeti meg a részes államokban, a részes állam polgárait nem. Egyetértek, azonban úgy vélem, a jog valójában mindenkit megillet, hiszen a PPJNE értelmében bárki elhagyhatja a saját államát, amikor is külföldivé lesz, következésképpen a helyes értelmezés az, hogy a jog mindenkit megillet, de csak azokban az államokban, amelyekben külföldinek minősül (s ez az értelmezés áll összhangban az emberi jogok személyi egyetemességével). A szóban forgó jog tehát egy területhez kötött jog: mindenkit megillet, de nem mindenhol. Vegyünk azért egy másik jogot is: a PPJNE 12. cikkének 4. bekezdése kimondja, hogy „senkit sem lehet önkényesen megfosztani attól a jogától, hogy saját országába

⁴ A fordítás forrása (Nagy, 2020. 10.).

⁵ Némi leegyszerűsítéssel, mert a közoktatás nyelvét általában nem értik bele a hivatalos nyelv fogalmába (viszont a közoktatás fő nyelve általában a hivatalos nyelv).

belépjén”. Ez a jog mindenkit megillet, az EJB szerint viszont az egyes országokban nem illeti meg a „pusztán idegeneket” (EJB, 1999, 20. bek.). Ezúttal is egyetérték, de kérdezem: hogyan lehetséges, hogy egy mindenkit megillető jog mégsem illet meg mindenkit az egyes országokban? Nos, ez csak úgy lehetséges, ha a jog mindenkit megillet, de nem mindenhol, vagyis, ha a jog területéhez kötött.

Egy alaposabb vizsgálódásból az is kitűnik, hogy a PPJNE-ben és a GSZKJNE-ben, valamint az EJEE-ben elismert jogoknak legalább a 40%-a részben vagy egészben területéhez kötött jog, azaz olyan jog, amely mindenkit megillet, de részben vagy egészben nem mindenhol, s hogy ezért már nem is kivételekről, hanem az emberi jogoknak egy új tipológiájáról kell beszélnünk (Andrássy, 2021, 7–56.). Mindezekről persze nem dől össze a meglévő joggyakorlat, hiszen ez nagyrészt helyes, csak hiányos, illetve helytelen fogalmakkal fejez ki helyes tartalmakat.

Összegezve, az ENSZ és az ET emberi jogi jogalkotásának második komoly hibája az, hogy az EJEE 1., a PPJNE 2. és a GSZKJNE 2. cikke tévesen határozza meg a részes államok kötelezettségeit: úgy, mintha az ezen egyezményekben elismert valamennyi jog mindenkit mindenhol megillető jog lenne. A jogalkalmazók hibája pedig ennek kapcsán az, hogy a hibát nem vették észre, illetve, ha érzékelték, nem megfelelően értelmezték.

A NYELVSZABADSÁG RÉSZBEN TERÜLETHEZ KÖTÖTT EMBERI JOG

Ezek után már felsejlik a hivatalos nyelv problémájának megoldása: ha az EJEE-ben, a PPJNE-ben és a GSZKJNE-ben vannak olyan jogok, amelyek mindenkit megilletnek, de nem mindenhol, akkor ilyen jogoknak kell lenniük a hivatalos nyelvi jogoknak is. Ekkor ugyanis elegendő, ha e jogok mindenkit csak egyetlen országban illetnek meg, aminek következtében nagyságrendekkel csökken azoknak a nyelveknek a száma, amelyeknek az egyes országokban hivatalos nyelveknek kell lenniük, s így a probléma megoldhatóvá válik, sok államban bármiféle elméleti engedmény nélkül.

De kinek-kinek hol van joga a saját nyelve hivatalos nyelvként való használatához, s ahhoz, hogy a saját nyelve hivatalos nyelv legyen? Erre nézve az EJENY, a PPJNE és a GSZKJNE előkészítő anyagából és más forrásokból az alábbi főbb következtetések szűrhetők le:

1. A legtöbb embernek abban az országban van joga a szóban forgó (két) hivatalos nyelvi joghoz, amelynek területe magában foglalja azt a térséget, ahol saját nyelve hagyományosan beszélt vagy őshonos nyelv, s amely térségben ő maga a nyelvet beszélő közösséghez tartozva él, vagy az ország más térségében él, de a mondott térségből és nyelvközösségből származik. Ez áll a nyelvi többséghez és a történelmi vagy őshonos nyelvi kisebbségekhez tartozó személyekre is, ami igencsak fontos például az egyes szomszédos országokban élő

magyarok számára, akik épp azt igénylik, hogy ismerjék el nyelvüket (regionális) hivatalos nyelvné.

2. Azokat az egyéneket, akik bevándorlóként vagy bevándorlók leszármazottjaiként élnek egy államban, és egy másik állam olyan térségéből származnak, ahol saját nyelvük hagyományosan beszélt nyelv, ebben a másik államban illeti meg a (két) hivatalos nyelvi jog, kivéve, ha ők vagy felmenőik nyelvet váltottak. Ez utóbbi esetben új hazájukban illeti meg őket a (két) hivatalos nyelvi jog, ha új nyelvük itt honos nyelv (Andrássy, 2021).

A nyelvszabadság és a hivatalos nyelvi jogok között szoros az összefüggés, s ennek döntő eleme a saját nyelv: a hivatalos nyelvi jogok eleve a saját nyelvre vonatkoznak, de alapvető a saját nyelv szerepe a magánéleti nyelvszabadságban is, hiszen ez kiterjed a saját nyelv megtartására és megváltoztatására is. A nyelvszabadságnak így van egy tágabb fogalma, amely a hivatalos nyelvi jogokat is magában foglalja. Minthogy pedig a magánéleti nyelvszabadság mindenkit megillet mindenhol, azaz területhez nem kötött jog, a hivatalos nyelvi jogok viszont területhez kötött jogok, a tágabb értelemben vett nyelvszabadság a részben területhez kötött jogok közé tartozik.

A NYELVSZABADSÁG ÉS A KISEBBSÉGI NYELVI JOGOK

Az EJB szerint a kisebbségi jogok addicionális jogok: a PPJNE 27. cikke „olyan jogot mond ki és ismer el, amelyben kisebbségi csoportokhoz tartozó személyek részesülnek, és amely különbözik minden más, az Egyezségokmány értelmében őket mint egyéneket mindenki mással együtt megillető jogtól és kiegészíti e jogokat” (EJB, 1994, 1.). Egyetértek, de van itt egy súlyos gond. A PPJNE 27. cikke értelmében ugyanis a nyelvi kisebbségekhez tartozó személyeket a „saját nyelvük használatához” való jog illeti meg, ám ez önmagában véve kevesebb, mint amit az EJB a PPJNE 19. cikkéből kiindulva már mindenki számára elismert. Az utóbbi jog ugyanis, mint láttuk, magában foglalja mindenki szabadságát – a közélet szféráin kívül – a saját nyelve és bármely más nyelv használatához is (A Ballantyne-ügy, 1989, 11.4.). Nem véletlen, hogy Francesco Capotorti annyira kardoskodott amellett, hogy meg kell érteni a 27. cikk minden implikációját (Capotorti, 1979, iv.), s hogy Patrick Thornberry szerint, „ha a 27. cikknek nem tulajdonítunk erősebb tartalmat, ez nem tesz hozzá semmit az Egyezségokmányhoz” (Thornberry, 1991, 180.).

A fentiekben kiderült, hogy a nyelvszabadság és a PPJNE 14. cikkében elismert nyelvi jog az a két, minden embert megillető nyelvi jog, amelytől a 27. cikkben elismert kisebbségi nyelvi jognak különböznie kell, és amelyet ki kell egészítenie. Ennélfogva a nyelvszabadság fentebb vázolt fogalmából és a 14. cikkben elismert nyelvi jogból már el lehet jutni a kisebbségi nyelvi jogok pontosabb meghatározá-

sához. Máris le lehet vonni például azt a következtetést, hogy a 27. cikkben elismert kisebbségi nyelvi jog „erősebb tartalma” túlmegy a PPJNE 14. cikkében, az ENSZ Kisebbségi nyilatkozatában és a Keretegyezményben elismert nyelvi jogok kifejezett tartalmán. Mindennek további részletezése azonban már nem ennek a tanulmánynak a feladata.

JOGI HIVATKOZÁSOK

- A Ballantyne-ügy (1989): Ballantyne, Davidson, McIntyre v. Canada, 358/1989 and 385/1989.
- A belga nyelvi ügy (1967): Case „relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium” App. nos 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/63, judgment of 9 February, 1967.
- Bécsi nyilatkozat (1993): <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680536c83>
- EJB – Emberi Jogi Bizottság (1994): General Comment No. 23. <https://www.refworld.org/docid/453883fc0.html>
- EJB – Emberi Jogi Bizottság (1999): General Comment No. 27. <https://www.refworld.org/pdfid/45139c394.pdf>
- ENSZ Közgyűlés (1948): Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata (EJENY), UN Doc. A/Res/217 (III) <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/rol-a-res217iia.php>
- ENSZ Közgyűlés (1992): A nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogai, UN Doc. A/47/135. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/076/55/IMG/N9307655.pdf?OpenElement>
- ENSZ Titkárság (1949): Az emberi jogok nemzetközi törvényének vázlattervezete. In: *Yearbook on Human Rights for 1947*. New York: United Nations, 484–86. <https://digitallibrary.un.org/record/860913?ln=en>
- A Leeuw-St. Pierre lakosai ügy. Inhabitants of Leeuw-St. Pierre v. Belgium, ECommHR (1965), App. no. 2333/64, partial decision of 15 July 1965.
1976. évi 8. és 9. törvényerejű rendelet
1993. évi XXXI, az 1999. évi XXXI. és az 1999. évi XL. tv.

IRODALOM

- Andrássy Gy. (2013): *Nyelvszabadság*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó
- Andrássy Gy. (2021): Az emberi jogok területi tagoltsága és új, területi tipológiája. *Acta Humana*, 9, 3, 7–56. DOI: 10.32566/ah.2021.3.1, <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/17321>
- Capotorti, Fr. (1979): *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*. New York: United Nations, <https://digitallibrary.un.org/record/10387?ln=en>
- Donnelly, J. (2007): The Relative Universality of Human Rights. *Human Rights Quarterly*, 29, 2, 281–306. DOI: 10.7591/9780801467493-008
- Halmosy D. (1983): *Nemzetközi szerződések 1918–1945*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Lauterpacht, H. (1945): *An International Bill of the Rights of Man*. New York: Columbia University

- Nagy N. (2020): Nesze semmi, fogd meg jól. A nemzeti kisebbségek nyelvi jogainak védelme az Emberi Jogok Európai Bizottságának és Bíróságának joggyakorlatában. *Pro Minoritate*, ősz, 3–19. https://prominoritate.hu/wp-content/uploads/2020/12/Pro-Minoritate_2020_osz_01_Nagy_N_web.pdf
- Pool, J. (1991): The Official Language Problem. *American Political Science Review*, 85, 2, 495–514. DOI: 10.2307/1963171
- Raz, J. (2015): Human Rights in the Emerging World Order. In: Cruft, R. et al. (eds.): *Philosophical Foundations of Human Rights*. Oxford: Oxford University, 217–231. <https://bit.ly/3v1TJse>
- Thornberry, P. (1991): *International Law and the Rights of Minorities*. Oxford: Clarendon
- Varenes, F. de (1996): *Language, Minorities and Human Rights*. The Hague, Martinus Nijhoff